

Het Verhaal van Woerden

Verhaal 32 Verwoestende brand!

Onweer

Op 23 juni 1900, een zomerse zaterdagmorgen, breekt er boven Harmelen een hevig onweer uit. Het noodweer houdt de mensen binnenshuis, zodat pas na enige tijd duidelijk wordt dat rond 11 uur de bliksem is ingeslagen in de toren van de Nederlands hervormde kerk. Een grote vlam en rookwolken vanuit de toren wijzen erop dat het goed mis is. Er wordt alarm geslagen en weldra zijn de twee gemeentelijke brandspuiten met volle kracht aan het werk aan een, naar later blijkt, onmogelijke taak. De toren en vervolgens de kerk staan al in lichterlaaie tegen de tijd dat de brandspuiten in werking komen. De in allerijl te hulp geroepen grote stoombrandspuit uit Utrecht arriveert en weet het vuur tenslotte te doven, terwijl de gemeentelijke brandspuiten de aangrenzende percelen nat houden en een uitbreiding van de brand weten te voorkomen. De smeulende resten van het gebouw zijn de dag erna voor honderden ramptoeristen de aanleiding voor een gezellig zomers dagje uit.

Herbouw

De kerk en de toren moeten als verloren worden beschouwd. Tenminste, dat denken de meeste Harmelaren. Zo niet burgemeester Van Heemstra, die de bekende Utrechtse architect Wentink en de beroemde Amsterdamse architect Pierre Cuypers, die in de buurt aan kasteel De Haar werkt, inschakelt om een restauratieplan te maken. In korte tijd worden de kerk en toren opnieuw opgebouwd in min of meer dezelfde vorm als zijn voorganger en misschien nog wel mooier, zoals sommigen vinden.

Blussen

Honderd jaar later zal een dergelijke blikseminslag in de Harmelense kerktoren waarschijnlijk tot veel minder schade leiden. De moderne brandblusmiddelen en het goed getrainde brandweerpersoneel van tegenwoordig werken veel sneller en effectiever dan de beperkte pompspuiten en de overal bij elkaar geharkte brandweerplichtige Harmelaren in 1900.

Toch is rond 1900 de tijd van het blussen met brandhaken en lange slierten van mensen die emmertjes water moeten doorgeven vanaf de sloot naar de brandhaard, al

geruime tijd voorbij. De overheid heeft al vanaf de vijftiende eeuw regels of 'keuren' vastgesteld om brand te voorkomen. In de steden het eerst, want in plaatsen als Woerden staan rond 1500 nog vooral houten, brandgevaarlijke huizen heel dicht op elkaar. Steeds meer worden mensen verplicht hun huizen brandveilig en van steen te bouwen. De uitvinding van de brandspuit door Jan van der Heyden in 1671 is van groot belang: met die nieuwe spuit kun je via een slang water uit een sloot of gracht pompen om een constante waterstraal uit die slang af te geven. Dat pompen gebeurt met de hand. De spuiten worden steeds professioneler en ook groter: om ze te verplaatsen worden ze van wielen voorzien en aan de meeste pompen kan meer dan één slang worden aangesloten.

Verdeling

Dergelijke pompen zijn rond 1900 in alle kernen van het huidige Woerden in gebruik. In Woerden zijn er vier, verspreid over de hele stad. Harmelen en Kamerik hebben er twee en in Zegveld is er maar één. Door overeenkomsten met elkaar en buurgemeentes af te sluiten zijn de gemeentes verzekerd van onderlinge hulp bij brand. De handpompen worden getrokken door een paard, een tractor of door menskracht.

Tot in de jaren 1920 is er in alle kernen nog een zogenaamde brandweerplicht van kracht. Mannen tussen de achttien en zestig jaar zijn verplicht bij het uitbreken van brand op te komen om te helpen blussen. Er is een hele organisatie met brandmeesters, onder-brandmeesters, commandeurs, wekkers, spuitgasten, pijphouders, allemaal onder de officiële leiding van de burgemeester. Die wordt overigens wel geacht zich niet met het feitelijke bluswerk te bemoeien.

Een paar keer per jaar wordt er geoefend en voor elke keer dat zij uitrukken krijgen de brandweerplichtigen een kleine vergoeding. In de jaren 1920 wordt de plichtbrandweer in Woerden en omgeving vervangen door vrijwillige brandweerkorpsen: in Woerden in 1921, in Harmelen in 1924 en in Kamerik in 1925. In Zegveld duurt het nog tot 1937 voordat er een vrijwillige brandweervereniging komt. Vaak gaat de oprichting van een vrijwilligersorganisatie gepaard met de aankoop van een professionele brandweerauto met motorspuit.

23 september 1910

Voorkomen is beter dan blussen: net als in de 16de en 17de eeuw zijn er in alle gemeentes verordeningen om de kans op het uitbreken van brand zo klein mogelijk te houden. Als die niet goed worden nageleefd kan dat tot rampen leiden, zoals die in Kamerik op 23 september 1910. In de timmerwerkplaats van Van Vreeswijk, midden in het dorp, is brand ontstaan, waarschijnlijk door onvoorzichtigheid of onachtzaamheid. Er staat een grote houtvoorraad in de werkplaats die weldra in lichterlaaie staat. Het vuur slaat snel over naar de naburige huizen; de bewoners kunnen zich ternauwernood uit de voeten maken. De torenklok wordt geluid en de brandweerplichtigen haasten zich met de twee pompen (eentje staat aan de Kanis) naar de brand. Helaas is het personeel slecht getraind en blijken de slangen zo nauw dat het straaltje uit de spuiten

absoluut geen zoden aan de dijk zet bij het bluswerk. Gelukkig komt de Woerdense brandweer met twee spuiten te hulp en nog later de Utrechtse brandweer met de stoomspuit. De schade blijft niet beperkt tot een enkel gebouw zoals in 1900 in Harmelen: zeven woningen en de kerktoren van de hervormde kerk gaan verloren.

Verbetering

Kamerik wordt door deze ramp wakker geschud: nog in 1910 wordt de brandspuit geheel gerenoveerd, er wordt weer intensief geoefend en het onderhoud van de spuit komt in de vertrouwde handen van de veldwachter. Tot op de dag van vandaag is de brandweer in de gemeente Woerden een grotendeels op vrijwilligers draaiende organisatie. Ze wordt centraal geleid vanuit Utrecht door beroepskrachten en het materiaal en de kazernes waarover zij beschikt voldoen aan alle moderne eisen.

Meer weten?

Algemeen:

- Heurneman, Mieke *Vuur-werk: de Utrechtse Provinciale Brandweerbond en de brandbestrijding in de provincie Utrecht* (z.pl., 1998)
- Verburg, G.J. *In vuur & vlam: geschiedenis in woord en beeld van de brandbestrijding* (Haarlem, 1967)

Woerden en omgeving:

- Brak, P. *De geschiedenis van een dorpsbrandweer: de Zegveldse vrijwillige brandweer (1937-1987)* (Woerden, 1987)
- Driendijk, L. *Bij brand sta pal het vuur ten val: zestig jaar brandweervereniging Woerden* (Woerden, 1981)
- Es, Jan van *Van handkracht tot hoge druk: brandweer Kamerik 75 jaar* (Woerden, 2000)
- Lange, A.G. de Lange, en A.G.J. Verhagen *Bij brand sta pal het vuur ten val: ter gelegenheid van het vijfenzeventig jaar bestaan van de brandweervereniging Woerden* (Woerden, 1996)

Rechten

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van de tekst is toegestaan onder vermelding van "Bron: Het Verhaal van Woerden".